

*Andreea-Raluca BARBOȘ**

FEMEILE ÎN VIAȚA RELIGIOASĂ A ROMEI ÎNTRE SECOLELE V-I A.CHR.

**Women in the Religious Life of Rome
between the 5th and the 1st Centuries B.C.**

Abstract: Just as in the case of any other ancient society, religious life always conveyed equilibrium to the public life of Rome and the future of the city depending on it. The women held a very important role in this respect, several cults, ceremonies and festivals being particularly ascribed to them. The priestesses of the goddess Ceres and, later on, those of Proserpina, enjoyed a special prestige within the Roman society. The grain crops and, therefore, the alimentary security depended on the proper performance of the specific rituals pertaining to these goddesses. The Vestals, along with the *Flamines*, were full time clergies, being permanently occupied with the maintenance of the sacred fire. The Roman religious policy stressed upon the chastity of the Vestals, in particular, and of the matrons, in general. Any misfortune incurred to the City was consequently followed by the trial and, possibly, by the condemnation of a Vestal. The well-being of Rome depended not only on the chastity of the Vestals; also the performance of the cults not recognized by the Roman authorities was likely to influence it. This is clearly evinced by what happened in the 2nd century B.C., when, according to the records of Livy, thousands of people, most of them women, were awarded the capital punishment as a result of their involvement in the question of the Bacchantes.

Keywords: *Vesta, Ceres, Minucia, Bona Dea, Bacchus, Pontifex Maximus.*

*

Drepturile publice ale femeilor romane nu au fost limitate în sfera religioasă. Existau câteva culte, diverse ceremonii și festivaluri exclusiv dedicate acestora sau la care matroanele luau parte în mod activ încă din perioada regală¹. Unele dintre ele erau considerate vitale pentru supraviețuirea și gloria Romei.

* Doctorand, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

¹ Ph. Culham, *Women in the Roman Republic*, în H. I. Flower (ed.), *The Cambridge Companion to the Roman Republic*, Cambridge, 2004, p. 142.

Cultul zeiței *Ceres*, cea mai importantă divinitate a plebei², templul său fiind ridicat pe colina Aventin, a fost cunoscut la Roma încă din timpul regelui Numa Pompilius, când a fost organizată și sărbătoarea *Cerealia*. Această divinitate era considerată protectoarea culturilor de cereale. Se pare că tot regele Numa a fost cel care a stabilit sacerdoțiul și ritualurile³. Tot din această perioadă pare să fi fost asociat zeiței *Ceres* și cultul zeiței *Tellus*. În perioada imperială, această asociere era evidentă, din moment ce poetul Ovidius se referea la cele două divinități ca fiind „partenere în muncă”: una oferea semințele, iar cealaltă suportul în care acestea să crească⁴. La Roma, cultul zeiței *Ceres* alăturat celui al *Proserpinei* era servit de preotese alese din rândul matroanelor romane. Acesta era, de altfel, singurul cult rezervat lor, fapt ce le conferea un prestigiu deosebit în cadrul comunității⁵. Cicero susținea că primele preotese erau alese din Veleia și Neapolis, iar pe cele din Sicilia le descria ca fiind „femei în vârstă, respectabile prin naștere și ținută morală”⁶. Ritualul în sine era considerat un mister, avea loc numai noaptea, iar participantele trebuiau să se abțină de la pâine, vin și să nu întrețină relații sexuale⁷.

După pierderea bătăliei de la lacul Trasimeneus, în 217 a.Chr., zeița *Ceres* a fost, pentru prima dată, introdusă în *lectisternium*⁸, iar după dezastrul din anul următor de la Cannae, senatul a limitat numărul zilelor de doliu, lăsând femeile să jelească doar 30 de zile. Această limită a fost impusă pentru a se evita pe viitor neglijarea sărbătorii zeiței *Ceres*, așa cum se întâmplase în acel an. Titus Livius nota că ritualurile specifice fertilității pământului nu puteau fi îndeplinite de femeile aflate în perioada de doliu⁹. Deși cultul pare să fi fost deservit în special de femeile din plebe, hotărârea avea la bază importanța divinității pentru aprovizionarea cu grâne a comunității¹⁰.

Pentru că războiul crease numeroase văduve în rândul femeilor romane, în 215 a.Chr. a fost introdus cultul zeiței *Venus Verticordia*, având ca principal scop protejarea castității matroanelor¹¹. Continuarea conflictului cu punii i-a determinat pe romani să caute soluții în sfera religioasă. Consultarea Cărților Sybilline le-a permis Scipionilor să aducă la Roma, în anul 204 a.Chr., un nou cult oriental, cel al zeiței *Cybele*¹², protectoarea fertilității pământului, a munților și a fortărețelor.

² R. A. Bauman, *Women and Politics in Ancient Rome*, Londra, 1994, p. 24.

³ B. S. Spaeth, *The Roman Goddess Ceres*, Texas, 1996, pp. 33-34.

⁴ Ovidius, *Fastele* 1.671-675: *placentur frugum matres, Tellusque Ceresque, / farre sui gravidae visceribusque suis: / officium commune Ceres et Terra tuentur; / haec praebet causam frugibus, illa locum. / consortes operis, per quas correcta vetustas.*

⁵ B. S. Spaeth, *op. cit.*, pp. 104-106.

⁶ Cicero, *Pro Balbo* 55: *Has sacerdotes video fere aut Neapolitanas aut Veliensis fuisse; Cicero, In Verrem* 2.4.99: *Postridie sacerdotes Cereris atque illius fani antistitae, maiores natu, probatae ac nobiles mulieres.*

⁷ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 26.

⁸ *Ibidem*, p. 24.

⁹ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 22.56.3; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 24.

¹⁰ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 24.

¹¹ R. E. A. Palmer, *Roman Shrines of Female Chastity from the Caste Struggle to the Papacy of Innocent*, în „*Rivista Storica dell'Antichità*” 4 (1974), pp. 135-136.

¹² Ph. Culham, *op. cit.*, p. 146.

Profețiile din aceste cărți susțineau că *Marea Mamă a Zeilor*, originară din Phrygia, va permite expulzarea rapidă a lui Hannibal din Italia¹³. Statuia de cult a zeiței, de fapt o piatră neagră¹⁴, a fost adusă la Ostia de către Publius Cornelius Scipio Nasica¹⁵ împreună cu o delegație de matroane¹⁶. La Roma, piatra neagră a Cybelei a fost așezată în templul zeiței *Victoria* de pe Palatin¹⁷. Titus Livius nota că momentul sosirii zeiței la Roma, cu o zi înaintea Idelor lui aprilie¹⁸, a fost marcat anual prin organizarea jocurilor Megalesiene¹⁹.

Un alt cult deosebit de important pentru matroanele romane era cel al zeiței *Bona Dea*. Acesta, importat din *Magna Graecia* în perioada medie a Republicii, era singurul cult care le permitea femeilor să consume vin²⁰ și să aducă sacrificii. Autorii antici nu au putut, din păcate, să înregistreze adevăratul nume al acestei divinități și nici nu avem foarte multe detalii cu privire la desfășurarea ceremonialului, deoarece bărbații nu aveau acces la ritual²¹ și nici nu le erau oferite informații despre cele ce se petreceau în noaptea celebrării Bunei Zeițe. Totuși, Plutarch a încercat să o identifice cu zeița greacă *Gynaecia*, amintind că și phrygienii considerau că zeița își avea originea în ținutul lor, fiind recunoscută ca mamă a regelui Midas. Romanii, menționa istoricul antic, o vedeau ca soția-nimfă a zeului *Faunus*²². Evenimentul avea loc în casa unui magistrat cu *imperium, praetor* sau *consul*²³, în noaptea de 3 spre 4 decembrie²⁴ și beneficia de prezența oficială a vestalelor²⁵. Având în vedere că bărbații erau excluși, până și animalele de sex masculin sau picturile erau înlăturate sau acoperite, cultul celebrând puritatea sexuală²⁶.

În religia romană, cuplul *flamen Dialis – flaminica Dialis* juca un rol deosebit de important. *Flamen Dialis*, unul dintre cei trei *flamines maiores*, era preotul lui *Iuppiter*, sacerdoțiul fiind creat de regele Numa Pompilius²⁷. Titus Livius relatează că, până la înființarea acestui sacerdoțiu, regele era cel care îndeplinea cele mai importante ritualuri sacre și în special cele dedicate lui *Iuppiter*. Motivul invocat

¹³ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 29.10.6: *Quandoque hostis alienigena terrae Italiae bellum intulisset eum pelli Italia uincique posse si mater Idaeia a Pessinunte Romam aduecta foret.*

¹⁴ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 29.11.5; C. Hermann, *Le rôle judiciaire et politique des femme sous la République Romaine*, în „Latomus” 67 (1964), pp. 58-59; C. Gallini, *Protesta e integrazione nella Roma antica*, Bari, 1970, pp. 71-72; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 29.

¹⁵ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 29.14.9.

¹⁶ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 29.14.11.

¹⁷ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 29.14.14.

¹⁸ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 29.14.15.

¹⁹ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 29.14.16.

²⁰ A. Staples, *From Good Goddess to Vestal Virgins: Sex and Category in Roman Religion*, Londra, 1998, pp. 85-90.

²¹ Cicero, *Ad Atticum* 1.13.3; Suetonius, *Caesar* 74; Plutarch, *Caesar* 9.3; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 62.

²² Plutarch, *Caesar* 9.3; Plutarch, *Cicero* 19.4.

²³ Plutarch, *Caesar* 9.4.

²⁴ Plutarch, *Caesar* 9.4; Ph. Culham, *op. cit.*, p. 145.

²⁵ Plutarch, *Cicero* 19.4.

²⁶ H. S. Versnel, *The Festival of Bona Dea and the Thesmophoria*, în „Greece and Rome” 39 (1992), p. 44.

²⁷ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 1.20.1.

pentru implementarea acestei reforme a fost participarea regelui la războaie și, deci, imposibilitatea ofierii serviciului religios²⁸. În același timp au fost create și oficiile celorlalți doi preoți, *flamen Martialis* și *flamen Quirinalis*²⁹.

Alegerea unui *flamen Dialis* era condiționată de anumite aspecte ale vieții sale private, anterioare candidaturii. El trebuia să provină dintr-o familie legată prin *confarreatio* și să fie căsătorit, la rândul său, prin același ritual sacru³⁰. Cuplul ales să servească acest cult nu avea dreptul de a divorța, iar singura metodă de a încheia mariajul era prin moartea unuia dintre soți. Dacă *flaminica Dialis* murea, *flamen Dialis* trebuia să renunțe la sacerdoțiu³¹.

Îndeplinirea ritualului presupunea o serie de restricții deosebite. Deși majoritatea surselor vorbesc despre restricțiile impuse acestui *flamen maior*, trebuie acceptat faptul că și soția sa, preoteasă a lui *Iuppiter*, era supusă aceluiași interdicții³². *Flamen Dialis* nu avea dreptul să atingă un cal sau să îl călărească, nu avea permisiunea de a privi soldații aflați în afara zidurilor cetății, nu putea fi ales în magistraturile publice și nu avea dreptul de a depune vreun jurământ³³; dacă dorea să poarte vreun inel, acesta trebuia să fie perforat³⁴, hainele sale nu trebuiau să conțină niciun fel de nod³⁵, nu putea atinge sau numi o capră³⁶, nu i se permitea să părăsească patul conjugal mai mult de trei nopți și nimeni altcineva nu avea dreptul să doarmă în patul său³⁷. Doar o persoană născută liberă avea dreptul să se îngrijească de tunsul părului și tăierea unghiilor *flamen*-ului, după care acestea trebuiau îngropate la rădăcina unui copac³⁸. De asemenea, îi era interzisă atingerea cadavrelor, dar putea lua parte la funeralii³⁹, nu avea voie să părăsească casa fără a fi îmbrăcat conform funcției sale religioase – tunica albă din lână – deoarece nu era de bun augur să apară altfel în fața lui *Iuppiter*⁴⁰. Pe lângă toate acestea, legile religioase îi interziceau preotesei lui *Iuppiter* să urce o scară care avea mai mult de trei trepte pentru a nu i se vedea gleznele. Totuși, această interdicție putea fi evitată în momentul în care mergea în procesiunea din luna mai numită de romani *Argei*⁴¹, prin faptul că exista o scară specială folosită cu această ocazie (*klimakes*)⁴². La aceasta participau, alături de cuplul preoților lui *Iuppiter*, pontifii și vestalele. Înainte

²⁸ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 1.20.1.

²⁹ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 1.20.2.

³⁰ Tacitus, *Annales* 16.2; J. Evans Grubbs, *Women and the Law in the Roman Empire. A Sourcebook on Marriage, Divorce and Widowhood*, Londra, 2002, p. 22.

³¹ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.22-23; J. P. V. D. Balsdon, *Roman Women. Their History and Habits*, 1962, Londra, p. 180.

³² Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.26.

³³ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 31.50.7.

³⁴ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.4-6.

³⁵ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.9.

³⁶ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.12.

³⁷ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.14.

³⁸ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.15.

³⁹ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.24-25.

⁴⁰ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.20.

⁴¹ R. E. A. Palmer, *The Archaic Community of the Romans*, Cambridge, 2009, p. 84; Ph. Culham, *op. cit.*, p. 144.

⁴² Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.29.

de a porni spre *Pons Sublicius, flaminica Dialis* nu trebuia să își aranjeze părul sau hainele⁴³. De asemenea, în atribuțiile acestei preotese intra și sacrificarea unui berbec în spațiul numit *Regia*, în fiecare zi de târg⁴⁴.

Unul dintre cele mai importante culte religioase romane era cel al zeiței focului sacru, *Vesta*⁴⁵. Această divinitate romană nu a beneficiat niciodată de reprezentări antropomorfe, prezența sa fiind consemnată prin intermediul flăcării care trebuia să ardă permanent în sanctuar⁴⁶. Din legenda nașterii celor doi gemeni, Romulus și Remus, înregistrată de istoricii antici, reiese faptul că acest cult data încă dinaintea întemeierii Romei. Mama celor doi frați, Rhea Sylvia, era vestală în momentul în care zeul Marte a sedus-o⁴⁷. Titus Livius a reținut că acest cult provenea din cetatea Alba, fiind astfel legat de familia fondatoare a Romei⁴⁸.

Deși data introducerii acestui cult în cetate nu ne este cunoscută, Plutarch susține că regele Numa a fost cel care a ridicat sanctuarul Vestei la Roma, dându-i o formă circulară. Istoricul antic explică forma acestui așezământ religios ca fiind cea a universului, iar focul era considerat centrul universului imaginat de pitagoreici⁴⁹.

Sanctuarul *Vestei*, care conținea vatra cu focul sacru, era amplasat în partea de sud-est a *Forum*-ului, în apropierea locuinței lui *Pontifex Maximus* și a celei a lui *flamen Dialis*. La mică distanță de sanctuar se afla *Atrium Vestae*, locuința oficială a celor șase vestale⁵⁰. Acestea se aflau sub autoritatea colegiului pontifilor al cărui conducător era *Pontifex Maximus*, erau întreținute din banii publici și, alături de preotesele zeitelor *Ceres* și *Proserpina*, erau singurele personaje sacerdotale cu normă întreagă ale Romei⁵¹.

Pentru ca numărul vestalelor să fie constant, *Pontifex Maximus* organiza selecția viitoare preotese odată la cinci ani. Tații erau cei care, în mod voluntar, alegeau acest stil de viață pentru fiicele lor. Candidatele, întotdeauna 20 la număr, trebuiau să îndeplinească anumite condiții pentru a fi eligibile. Astfel, ele trebuiau să aibă vârsta cuprinsă între șase și zece ani⁵², să nu aibă niciun defect fizic, părinții să fie în viață, să nu mai existe o altă vestală în familie; tatăl, la rândul său, nu trebuia să dețină nicio funcție sacerdotală și să facă parte din rândul patricienilor din Roma sau Italia⁵³. Dacă în perioada republicană romanii nu s-au confruntat cu lipsa candidatelor pentru acest sacerdoțiu, în timpul domniei lui Augustus părinții

⁴³ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.30.

⁴⁴ Macrobius, *Saturnalia* 1.16.

⁴⁵ J. F. Gardner, *Being a Roman Citizen*, Londra, 1993, p. 87.

⁴⁶ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 142.

⁴⁷ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 1.3; Plutarch, *Romulus* 3.2; Zonaras 7.1.

⁴⁸ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 1.20.3.

⁴⁹ Plutarch, *Numa* 11.1.

⁵⁰ J. P. V. D. Balsdon, *op. cit.*, p. 235.

⁵¹ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 143.

⁵² J. Fulton, *The Laws of Marriage: the Hebrew Law, the Roman Law, the Law of the New Testament, and the Canon Law of the Universal Church. The Impediments of the Marriage and the Dissolution of the Marriage Bond*, New York, 1883, p. 134; Ph. Culham, *op. cit.*, p. 142.

⁵³ M. Paraschiv, *Femeia în Roma antică*, Iași, 2003, p. 192.

deveniseră reticenți în privința trimerii fetelor în sanctuarul Vestei⁵⁴. În anul 5 p.Chr., Augustus, în calitate de *Pontifex Maximus*, s-a văzut nevoit să coboare standardele, permițând și fiicelor de libertți să candideze⁵⁵.

Pontifex Maximus o numea *Amata* pe cea aleasă pentru a îndeplini acest serviciu și o consacra printr-o formulă specială. Odată intrată în ordin, fata era scoasă de sub *patria potestas* și își pierdea locul în linia succesorală la moartea tatălui ei⁵⁶, dar primea *ius testamenti faciundi*⁵⁷. În general, femeile emancipate sau *sui iuris* erau puse sub tutela unui bărbat din familie sau din afară. Vestalele erau total independente, acest fapt fiind înregistrat în *Legea celor XII Tabule* și confirmat de juristul Gaius⁵⁸. În această situație, o fată de doar șase ani era direct responsabilă pentru gestionarea averii sale⁵⁹, constituită, se pare, dintr-o sumă primită ca zestre din partea statului. În perioada Principatului, suma se putea ridica și la două milioane de sesterti⁶⁰.

Responsabilitățile trebuiau imediat asumate de copilă. Deși romanii nu cunoșteau jurământul de celibat, vestalele erau obligate, prin legea cultului, să trăiască timp de 30 de ani în *Atrium Vestae*, păstrându-și castitatea și îngrijind focul sacru⁶¹. În primii zece ani, copila era inițiată în atribuțiile pe care urma să și le asume pe deplin în următorii zece. Ultimii zece ani de serviciu erau dedicați inițierii altor novice⁶². Ordinul era condus de *Virgo Vestalis Maxima*, care probabil organiza întreaga activitate din sanctuar și se bucura în public de prestigiu și putere. Sanctuarul *Vestei* nu a fost niciodată consacrat ca templu pentru ca senatorii să nu se poată întruni în caz de pericol în mijlocul acestor preotese⁶³. Cele șase aveau grijă de focul din vatra *Vestei* prin rotație, câte opt ore pe zi.

Toate responsabilitățile și obligațiile vestalelor erau compensate printr-o serie de beneficii, de care matroanele romane nu se puteau bucura. Astfel, vestalele aveau dreptul de a purta *stola*, haină specifică femeilor căsătorite și respectabile, iar pieptănătura era cea a miresei⁶⁴. Ele beneficiau de toate drepturile derivate din *ius trium liberorum*, deși trebuiau să rămână caste⁶⁵. În public, vestala, prin hotărârea regelui Numa, stătea așezată în *carpentum* și era întotdeauna precedată de un lictor. Dintre sacerdoți, doar *flamen Dialis* mai avea dreptul la lictor⁶⁶. Consulii și pretorii

⁵⁴ G. Clark, *Roman Women*, în „Greece and Rome” 28 (1981) 2, p. 195.

⁵⁵ J. Fulton, *op. cit.*, p. 134; J. P. V. D. Balsdon, *op. cit.*, p. 236; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 58.

⁵⁶ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 142.

⁵⁷ M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 192.

⁵⁸ Gaius, *Comentarii* 1.145: *Loquimur autem exceptis virginibus Vestalibus quas etiam veteres in honorem sacerdoti liberas esse voluerunt: itaque etiam lege XII tabularum cautum est.*; B. W. Frier, Th. A. J. McGinn, *A Casebook on Roman Family Law*, Oxford, 2004, p. 451; Ph. Culham, *op. cit.*, p. 142.

⁵⁹ Plutarch, *Numa* 10.3.

⁶⁰ Tacitus, *Annales* 4.16.6.

⁶¹ M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 194.

⁶² J. Fulton, *op. cit.*, p. 135.

⁶³ M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 195.

⁶⁴ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 142.

⁶⁵ K. Milnor, *Gender, Domesticity, and the Age of Augustus. Inventing Private Life*, Oxford, 2005, p. 153.

⁶⁶ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 143.

erau obligați, dacă se întâlneau cu o vestală, să se ferească din calea ei și să coboare fasciile⁶⁷. Întâlnirea accidentală a unui condamnat la moarte cu o vestală îi putea aduce acestuia grațierea, însă fecioara era obligată să jure că totul a fost întâmplător. Însă bărbatul care trecea pe sub lectica unei vestale era condamnat la moarte pentru sacrilegiu⁶⁸. În cazul în care într-un proces era necesară mărturia unei preotese, aceasta nu era obligată, prin edictul pretorului, se depună vreun jurământ, așa cum nu era obligat nici *flamen Dialis*⁶⁹. Vestalelor le era permisă participarea la spectacolele de teatru, unde aveau locuri speciale. În perioada Principatului, locurile acestora erau lângă cele ale familiei lui Augustus, conferindu-i acesteia din urmă prestigiu⁷⁰. După consacrarea Iuliei Augusta, văduva lui Augustus, vestalele au fost însărcinate cu oficierea cultului acesteia⁷¹. Poziția specială a acestor femei în viața religioasă romană le-a permis să se transforme și în depozitarele documentelor speciale și a testamentelor celor mai importanți oameni ai Romei⁷².

În cazul îmbolnăvirii unei vestale, dacă trebuia deplasată din *Atrium Vestae*, îngrijirile medicale nu îi puteau fi oferite în casa familiei biologice. *Pontifex Maximus* era responsabil cu aflarea unei matroane respectabile în casa căreia urma să fie îngrijită preoteasa⁷³.

În cursul unui an, vestalele participau la diverse ceremonii și festivaluri, unde luau parte activă. Pe 15 octombrie vestalele depuneau în magazia sanctuarului un recipient cu sângele unui cal sacrificat în acea lună, iar pe 15 aprilie *Virgo Vestalis Maxima* aduna cenușa a 30 de vaci sacrificate în cadrul festivalului *Fordicitia*. Pe 21 aprilie era sărbătorită *Parilia*, în timpul căreia vestalele amestecau sângele calului sacrificat în octombrie cu cenușa adunată cu câteva zile mai devreme. Amestecul rezultat era turnat peste un rug aprins, peste care săreau participanții la festival. În săptămâna 7-14 mai, vestalele erau ocupate cu prepararea unei prăjituri extrem de sărate, *mola salsa*⁷⁴, folosită în timpul altor trei sărbători, *Vestalia* pe 9 iunie⁷⁵, pe 13 septembrie și pe 15 februarie, când era sărbătorită *Lupercalia*. Probabil că cea mai puțin solicitantă activitate avea loc pe 14 și 15 mai, când vestalele mergeau pe *pons Sublicius*, cel mai vechi pod de peste Tibru, pentru a arunca în apa râului păpuși din paie. Cum vestalele erau întreținute din banii publici, în perioada 7-15 iunie magazia gestionată de acestea (*penus*) era inspectată de autorități. Romanii considerau că această magazie aparținea de fapt statului, iar vestalele erau responsabile de felul în care cheltuiau banii.

⁶⁷ J. Fulton, *op. cit.*, p. 135.

⁶⁸ Plutarch, *Numa* 10.4; Cassius Dio 47.19.4; J. Fulton, *op. cit.*, p. 135.

⁶⁹ Aulus Gellius, *Noctes Atticae* 10.15.31: *Verba praetoris ex edicto perpetuo de flamine Diali et de sacerdote Vestae adscripsi: „Sacerdotem Vestalem et flaminem Dialelem in omni mea iurisdictione iurare non cogam”*.

⁷⁰ Suetonius, *Augustus* 44.3; Tacitus, *Annales* 4.16.6; M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 195.

⁷¹ Cassius Dio 60.5.2.

⁷² Suetonius, *Caesar* 83.1; Cassius Dio 48.37.1; M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 196.

⁷³ J. P. V. D. Balsdon, *op. cit.*, p. 237; Ph. Culham, *op. cit.*, p. 142; M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 194.

⁷⁴ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 143.

⁷⁵ *Ibidem*.

După cum am menționat mai sus, vestalele erau obligate să rămână în sanctuar 30 de ani, după care aveau dreptul de a se retrage și de a se căsători. Însă, având în vedere vârsta destul de înaintată (36-40 de ani) în raport cu speranța de viață și traiul dus până în acel moment, multe dintre ele refuzau să părăsească ordinul. Plutarch susținea că cele care se retrăgeau nu erau deloc fericite pentru drumul ales și, oricum, romanii vedeau în căsătoria unei foste vestale o nouă sursă de superstiții⁷⁶. Spre exemplu, Occia a devenit vestală în 40-38 a.Chr. și a murit în anul 19 p.Chr., după 57 sau 59 de ani de serviciu, Scantia a îndeplinit ritualurile sacre timp de 63 de ani, din 40 a.Chr. până în 23 p.Chr.⁷⁷, iar Iunia Torquata (secolul I p.Chr.) a rămas în sanctuar timp de 64 de ani⁷⁸.

Castitatea era cea mai importantă calitate a unei vestale, iar din aceasta izvora sanctitatea și autoritatea preotesei. Pierderea acestei virtuți avea repercursiuni din cele mai grave. Vestala era judecată de colegiul pontifilor pentru adulter, iar vina era pedepsită prin îngroparea de vie în *Campus Sceleratus*⁷⁹. Plutarch ne descrie în ce consta de fapt această pedeapsă: „o cameră era săpată sub pământ, iar accesul se făcea prin partea superioară cu ajutorul unei scări mobile. În cameră era așezat un pat, o lampă pentru iluminare și recipiente care conțineau cantități mici de alimente necesare supraviețuirii, pâine, apă, lapte și ulei. În acest fel, romanii nu aveau conștiința încărcată că au omorât o preoteasă prin înfometare. Vestala era transportată spre camera care urma să-i devină mormânt într-o lectică acoperită, legată în așa fel încât vocea să nu-i fie auzită de cei care priveau cortegiul trecând prin *Forum*. ... Odată cortegiul ajuns la locul pedepsei, vestala era dezlegată, iar *Pontifex Maximus* se ruga în liniște zeilor pentru a le explica motivele hotărârii luate. După aceasta, marele preot o lua de mână, fața acesteia era acoperită în tot acest timp cu o pânză, și o așeza pe scara mobilă. Preoții însoțitori plecau în timp ce femeia cobora scara în mormânt. Ulterior scara era ridicată, iar intrarea în mormânt era închisă și acoperită cu un strat gros de pământ”⁸⁰. În general, astfel de anchete aveau loc în momentul în care Roma se afla în pragul unei nenorociri sau situația nu putea fi rezolvată altfel. De asemenea, vestalele puteau cădea victime sclavilor aflați în proprietatea lor, fapt care ducea la suspendarea atribuțiilor preoteselor până la proces și aflarea verdictului⁸¹. Pentru culpe mai puțin grave, vestalele erau biciuite noaptea sau într-o cameră întunecată din sanctuar. Plutarch susținea că existau cazuri în care *Pontifex Maximus* alegea să biciuiască femeia direct peste piele, fără ca o cămașă să poată amortiza loviturile, însă între cei doi exista o draperie⁸².

⁷⁶ Plutarch, *Numa* 10.2; Ph. Culham, *op. cit.*, p. 142; G. Clark, *op. cit.*, p. 195; M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 194; J. Fulton, *op. cit.*, p. 135; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 58.

⁷⁷ R. Lorsch Wildfang, *Rome's Vestal Virgins: A Study of Rome's Vestal Priestesses in the Late Republic and Early Empire*, Londra, 2006, p. 142.

⁷⁸ *CIL* VI, 2128 = *ILS* 4923 = *AE* 2006, 118: *Iunoni / Iuniae C(ai) Silani filiae / Torquatae / sacerdoti Vestali / annis LXIII / Caelesti patrone / Actius I(ibertus) / ...*

⁷⁹ M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 194; J. Fulton, *op. cit.*, p. 135.

⁸⁰ Plutarch, *Numa* 10.4-7.

⁸¹ Valerius Maximus 6.8.1.

⁸² Plutarch, *Numa* 10.4; Ph. Culham, *op. cit.*, p. 143; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 28.

Pentru anul 481 a.Chr. avem atestat primul caz în care a fost condamnată la moarte o vestală. Conflictele interne și războiul purtat împotriva volsclilor au fost urmate de manifestări puternice ale naturii, considerate de romani ca semne de nemulțumire din partea zeilor. Pentru a se găsi o soluție au fost luate auspiciile, care au dus la concluzia că divinitățile fuseseră neglijate. Ancheta care a urmat a găsit-o vinovată pe vestala Oppia, care a fost condamnată la moarte⁸³.

În anul 417 a.Chr., vestala Postumia a fost acuzată de pierderea castității. Acuzația a venit pe fondul preocupării acesteia pentru ceea ce romanii numeau *cultus*, aranjare excesivă și vestimentație neadecvată pentru o preoteasă. În urma deliberării, Postumia a fost achitată, însă recomandarea lui *Pontifex Maximus* era ca ea să renunțe la artificiile unei femei de rând pentru a îmbrățișa sanctitatea conferită de *Vesta*⁸⁴. La nici o sută de ani de la această întâmplare, în anul 334 a.Chr., vestala Minucia nu a mai fost atât de norocoasă. Aceasta a fost acuzată de adulter, judecată și îngropată de vie. Minucia provenea dintr-o familie patriciană la origine, dar trecută ulterior în rândul celor plebeene. Astfel, vestala căzută în dizgrație a fost prima femeie din afara patriciatului aleasă în această poziție. F. Münzer susținea că Minucia ar fi fost aleasă preoteasă în anul 367 a.Chr., iar în momentul procesului ea se afla spre sfârșitul mandatului, ceea ce pare destul de greu de crezut⁸⁵. R. A. Bauman aprecia că Minucia ar fi fost mai degrabă acceptată în ordin în urma introducerii unei legi a lui Publilius Philo din 339 a.Chr., care oferea posibilitatea fetelor din familiile plebeene să candideze pentru un loc în sanctuarul *Vestei*⁸⁶. În aceste ultime condiții, Minucia nu putea avea mai mult de 15 ani când a fost condamnată la moarte.

Uneori, în timpul unor crize politice sau militare, vestalele au fost acuzate că și-au pierdut virginitatea. O astfel de situație a apărut în anul 216 a.Chr., după rezultatul dezastruos al bătăliei de la Cannae. Pentru justificarea pierderilor suferite, romanii au anchetat vestalele, iar două dintre ele au fost găsite vinovate. Una dintre ele s-a sinucis, iar cealaltă a înfruntat pedeapsa clasică pentru un astfel de sacrilegiu⁸⁷.

În 207 a.Chr. a apărut o schimbare în modul de abordare a nenorocirilor abătute asupra Romei, modificându-se și modul în care erau gestionate prevestirile. Astfel, în acest an s-a născut un copil hermafrodit, semn de rău augur pentru romani. Ca întotdeauna, a fost luată imediat în discuție castitatea vestalelor, însă colegiul pontifical a refuzat anchetarea lor și cu atât mai mult condamnarea preoteselor. Pontifii au decis ca nou-născutul să fie aruncat în Tibru, iar împlânzirea zeilor urma să fie făcută prin intonarea unui imn de către 27 de fete, compus de Livius Andronicus⁸⁸.

Anul 143 a.Chr. a adus o noutate în atribuțiile asumate de vestale. Având în vedere că legislația romană îi permitea unei vestale să se opună deciziei unui tribun,

⁸³ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 2.42.11.

⁸⁴ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 4.44.

⁸⁵ F. Münzer, *Die römischen Vestalinnen bis zur Kaiserzeit*, în „Philologus” 92 (1937), pp. 64-65.

⁸⁶ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 8.15.8; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 223.

⁸⁷ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 146; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 23.

⁸⁸ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 27.27.1-15.

preoteasa Claudia, fiica lui Appius Claudius Pulcher, consul al anului respectiv, a trecut peste opoziția tribunilor și chiar peste refuzul categoric al senatului de a-i permite consulului să își celebreze triumful. Noutatea acestei acțiuni constă în transformarea sanctității unei vestale într-o armă constituțională folosită în scopuri politice⁸⁹.

În anul 114 a.Chr. a apărut o situație excepțională, trei vestale, Aemilia, Licina și Marcia, fiind acuzate de adulter. Principalul vinovat a fost Lucius Veturius, membru al ordinului ecvestru. Acesta a sedus-o pe Aemilia, iar ea le-a atras și pe celelalte două vestale în păcat. Se pare că Veturius moștenise de la strămoșii lui lipsa de interes față de viața religioasă atât domestică, cât și publică. Un Lucius Veturius a fost deposedat de însemnele ordinului ecvestru de către Cato Maior în anul 184 a.Chr., pentru că nu își îndeplinise obligațiile religioase față de zeii familiei și era mult prea gras pentru a participa la exercițiile specifice ordinului⁹⁰. Întreaga afacere a fost denunțată de sclavul lui Veturius, însă nu cunoaștem care au fost motivele care l-au determinat să recurgă la acest gest⁹¹.

Ancheta și procesul conduse de pontiful Metellus Delmaticus s-au soldat cu două sentințe. Aemilia, prima vestală judecată, a fost condamnată la moarte, pe când celelalte două vestale au fost achitate. Această inechitate a fost observată de tribunul Sextus Peducaeus, iar în 113 a.Chr. el a acționat. Printr-o lege, tribunul i-a deposedat pe pontifi de dreptul de a judeca culpele vestalelor. În consecință, procesul a fost redeschis sub conducerea lui Lucius Cassius Longinus în același an, iar Licinia și Marcia au fost condamnate împreună cu toți complicii lor, fiind ultimele preotese îngropate de vii. Cassius Dio susține, după informațiile preluate de la Titus Livius, că cele trei vestale ar fi fost implicate în conducerea unui bordel⁹². Din păcate pentru noi, cartea 63 a lui Titus Livius nu s-a păstrat. Probabil, cele trei vestale au dorit să aducă un suflu nou în cadrul unui cult foarte strict⁹³.

În prima jumătate a secolului I a.Chr. au fost deschise două procese împotriva vestalelor⁹⁴. În primul dintre acestea, Fabia, sora vitregă a Terentiei, soția lui Cicero, a fost acuzată în anul 73 a.Chr. de Clodius că a întreținut relații sexuale cu viitorul conspirator Catilina. Se pare că în timpul procesului Fabia a fost consiliată de Marcus Piso, însă nevinovăția ei a fost susținută de Cato Uticensis⁹⁵ și de Quintus Lutatius Catulus. Intervenția lui Cato a fost salvatoare, după cum susține și Cicero⁹⁶. Plutarch amintește faptul că în acea perioadă circula un proverb: „acest lucru nu poate fi crezut, chiar dacă este afirmat de Cato”⁹⁷. Un alt proces a

⁸⁹ Valerius Maximus 5.4.6; Cicero, *Pro Caelio* 34; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 47.

⁹⁰ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 57.

⁹¹ Orosius, *Historia adversus paganos* 5.15.20-22.

⁹² Cassius Dio 26.87.2.

⁹³ J. P. Hallett, *Fathers and Daughters in Roman Society*, Princeton, 1984, p. 87.

⁹⁴ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 61.

⁹⁵ Plutarch, *Cato Minor* 19.3.

⁹⁶ Cicero, *Brutus* 236: *Deinde ex virginum iudicio magnam laudem est adeptus et ex eo tempore quasi revocatus in cursum tenuit locum tam diu, quam ferre potuit laborem; postea quantum detraxit ex studio tantum amisit ex gloria.*

⁹⁷ Plutarch, *Cato Minor* 19.4.

avut loc în anul 70 a.Chr., iar protagoniști au fost vestala Licinia și Marcus Licinius Crassus. Și în acest caz verdictul a fost favorabil inculpaților, probabil pentru că Licinius Crassus a reușit să demonstreze că vizitarea vestalei avea ca scop convingerea acesteia să-i vândă o proprietate la un preț modic. Plutarch nota că avariția a fost cel mai bun alibi pentru Crassus⁹⁸.

În anul 65 a.Chr., metoda de alegere a vestalelor a suferit o modificare importantă. Printr-o *lex Papia*, puterea de decizie a lui *Pontifex Maximus* a fost limitată. Acesta avea dreptul de a aduna cele 20 de candidate, dar nu mai putea decide care dintre ele urma să fie inclusă în ordin, acest aspect fiind transferat în *comitia calata*⁹⁹.

Intervenția vestalelor în sfera politică nu s-a limitat doar la evenimentul din anul 143 a.Chr. Din contră, în secolul I a.Chr. avem atestate încă trei astfel de cazuri. Prima intervenție notabilă a fost în favoarea lui Gaius Iulius Caesar, în perioada în care se afla pe lista celor proscriși de dictatorul Sulla. Suetonius nu menționează implicarea anumitor vestale, ci face referire la toate preteșele aflate în acel moment în funcție, *per virgines Vestates*¹⁰⁰.

În timpul consulatului lui Cicero din 63 a.Chr., a avut loc conspirația lui Catilina adusă la cunoștința magistratului de o femeie, Fulvia. Vestalele prezente în casa consulului cu ocazia celebrării *Bona Dea* au susținut că au citit în flăcările de pe altar că Cicero va dobândi prestigiu în viața politică dacă va lua decizia de a condamna conspiratorii la moarte¹⁰¹. Este foarte probabil ca situația să fi fost manipulată de Terentia, susținătoare a politicii soțului ei, prin sora ei vitregă, vestala Fabia. Plutarch nota că Terentia era o femeie ambițioasă, care împărtășea principiile politice ale soțului său și nu căuta să-i creeze disconfort discutând despre problemele casnice¹⁰². Un an mai târziu, vestalele au fost implicate în susținerea candidaturii la consulat a lui Licinius Murena, rudă a vestalei Licinia. Ele i-au permis să urmărească spectacolele din teatru așezat în spațiul dedicat vestalelor¹⁰³. Pe lângă acestea, la reușita lui Murena și-a dat concursul și Cicero, în calitate de consul însărcinat cu organizarea alegerilor¹⁰⁴.

Începutul secolului al II-lea a.Chr. a fost puternic afectat de evenimentele în care au fost implicați cei care aderaseră la cultul lui *Bacchus*. Acest cult pare să se fi răspândit în Italia și, ulterior la Roma, după cum menționa Titus Livius, din zona sudică a peninsulei. Primele focare ale cultului bacchic din Italia au fost localizate în Etruria. Istoricul roman caracteriza acest cult ca fiind purtătorul unor misterii capabile să pervertească mințile romanilor, neavând nimic din sacralitatea religiei romane¹⁰⁵. Numărul mare de prozești din Etruria a permis extinderea acestei „boli” și în Roma. Titus Livius nota că, pentru o bună perioadă de timp, nu s-a știut de

⁹⁸ Plutarch, *Crassus* 1.2.

⁹⁹ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 61.

¹⁰⁰ Suetonius, *Caesar* 1.2; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 62; Ph. Culham, *op. cit.*, p. 156.

¹⁰¹ Plutarch, *Cicero* 20.1; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 63.

¹⁰² Plutarch, *Cicero* 20.2.

¹⁰³ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 63.

¹⁰⁴ Plutarch, *Cicero* 14.6.

¹⁰⁵ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.8.

existența cultului. Acest fapt se datora dimensiunilor cetății și numărului foarte mare de locuitori¹⁰⁶. Probabil că cei inițiați până în anul 188 a.Chr. erau puțini, iar misteriile nu fuseseră pervertite, așa cum vom vedea în continuare. De aceea, nici autoritățile nu s-au văzut nevoite să intervină pentru a reglementa manifestările bacchice.

Drama lui Publius Aebutius și devotamentul manifestat de liberta Hispala Fecenia, descrisă de Titus Livius ca fiind prostituată, au dus la descoperirea secretelor acestui cult și la deschiderea anchetei. Aebutius se afla sub tutela tatălui său vitreg, Titus Sempronius Rutilus, iar mama sa, Duronia, era profund devotată soțului care îi ruinase fiul. Pentru a scăpa de acuzația de gestiune frauduloasă, cei doi soți s-au hotărât să-l convingă pe Aebutius să se inițieze în misteriile bacchice sub pretextul unui jurământ¹⁰⁷ formulat de Duronia pentru sănătatea fiului.

Liberta Fecenia, îndrăgostită de el, i-a mărturisit pericolele care îl amenințau odată intrat în acest cult: pierderea castității, a caracterului și a vieții. Cunoștințele Feceniei se datorau participării ei la ritual ca însoțitoare a stăpânei sale pe când era sclavă. Pentru a fi și mai convingătoare, liberta i-a explicat lui Aebutius în ce consta inițierea: „persoana inițiată era primită ca o victimă sacrificată de preoți. Aceasta era abandonată într-un loc dominat de muzică de țambal și tobe, unde urma să fie violată, iar strigătele de ajutor nu se puteau auzi”¹⁰⁸. Concluzia Feceniei l-a convins pe Aebutius să refuze dorința mamei sale: „mai întâi vei suferi pentru ca mai apoi să participi la fapte abominabile”¹⁰⁹.

Refuzul de a fi inițiat, exprimat în fața părinților săi, a avut drept consecință alungarea lui din casă și retragerea lui Aebutius în casa mătușii paterne, Aebutia. Probabil, la sfaturile acesteia, tânărul a avut curajul de a-i povesti consulului Postumius secretele încredințate lui de Fecenia. Interogatoriul Feceniei a fost ținut de consul în casa soacrei sale, Sulpicia. Cu această ocazie, Titus Livius îi atribuie Feceniei un discurs din care putem afla amănunte despre evoluția cultului bacchic în Roma.

Liberta, aflându-se sub amenințarea împărțirii soartei celor ce vor fi găsiți vinovați, a recunoscut că a fost inițiată cu ani în urmă, însă, de când fusese eliberată, nu mai luase parte la ritualurile secrete¹¹⁰. Din discursul Feceniei se poate înțelege că, inițial, cultul a fost unul inofensiv¹¹¹, meritând doar de femei, niciunui bărbat nefiindu-i permisă participarea. Inițierile aveau loc ziua și doar pe parcursul a trei zile dintr-un an. Odată însușite misteriile bacchice, femeile își asumau sacerdoțiul pe

¹⁰⁶ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.9.2: *Huius mali labes ex Etruria Romam ueluti contagione morbi penetrauit. primo urbis magnitudo capacior patientiorque talium malorum ea celauit.*

¹⁰⁷ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.9.7: *Bacchis eum se initiaturam; damnatam uoti benignitate deum exsoluere id uelle.*

¹⁰⁸ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.10.12: *Ut quisque introductus sit, uelut uictimam tradi sacerdotibus. eos deducere in locum, qui circumsonet ululatus cantuque symphoniae et cymbalorum et tympanorum pulsu, ne uox quirintantis, cum per uim stuprum inferatur, exaudiri possit.*

¹⁰⁹ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.10.13: *Ut eam rem quocumque modo discuteret nec se eo praecipitaret, ubi omnia infanda patienda primum, deinde facienda essent.*

¹¹⁰ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 35.

¹¹¹ M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 189.

rând. Astfel, în anul 188 a.Chr., cu doi ani înainte de anchetă, preoția cultului i-a revenit campanienei Minia Paculla, iar transformările nu au întârziat să apară. Aceasta, sub pretextul voinței divine, a alterat misteriiile. Prima modificare a constat în introducerea inițierii bărbaților, primii fiind fiii săi, Minucius Cerrinius și Herrenius Cerrinius, apoi ritualurile au fost mutate noaptea. Inițierile, de asemenea, au fost sporite de la cele trei zile pe an la cinci zile pe lună¹¹².

În timpul celebrării cultului, orgiile erau considerate normale, însă se pare că bărbații întrețineau relații sexuale mai mult între ei decât cu femeile¹¹³. Bărbații care refuzau să depună jurământul de loialitate, să participe la crime sau să accepte pângărirea erau duși în peșteri secrete de unde nu se mai întorceau¹¹⁴. Pentru ca oroarea să fie mai mare, Fecenia a confirmat participarea unor personaje din elita societății romane, femei și bărbați deopotrivă. Pe de altă parte, acest cult servea la distrugerea armatei¹¹⁵, după cum a susținut unul dintre consuli, căci cei inițiați nu trebuiau să aibă mai mult de 20 de ani și, în timp, își pierdeau virilitatea, efeminându-se.

Informațiile adunate de consul în timpul anchetei private cu privire la misteriiile bacchice au fost prezentate senatului. Imediat după înștiințare, senatorii au hotărât ca cei doi consuli să demareze o anchetă oficială menită să îi înlăture pe toți cei implicați¹¹⁶. În consecință, consului i-au însărcinat pe edilii curuli cu descoperirea și arestarea preoților lui Bacchus. Edilii plebei aveau în grijă prevenirea îndeplinirii ceremoniilor religioase private, indiferent de natura lor. *Tres viri capitales* au primit sarcina de a păzi cetatea și de a împiedica întâlnirile nocturne, fiind ajutați în misiunea lor de cinci persoane care aveau menirea de a preveni izbucnirea unor incendii¹¹⁷.

Din discursul unui consul ținut pe *Rostra* reiese faptul că în aceste misterii fuseseră inițiate câteva mii de persoane, dar că femeile erau majoritare și reprezentau sursa răului. Pentru a pune capăt acestor manifestări, consului au oferit recompense

¹¹² R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 35.

¹¹³ M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 189.

¹¹⁴ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.13: *Primo sacrarium id feminarum fuisse, nec quemquam eo uirum admitti solitum. tres in anno statos dies habuisse, quibus interdiu Bacchis initiarentur; sacerdotes in uicem matronas creari solitas. Pacullam Anniam Campanam sacerdotem omnia, tamquam deum monitu, immutasse: nam et uiros eam primam filios suos initiasse, Minium et Herennium Cerrinius; et nocturnum sacrum ex diurno, et pro tribus in anno diebus quinos singulis mensibus dies initiorum fecisse. ex quo in promiscuo sacra sint et permixti uiri feminis, et noctis licentia accesserit, nihil ibi facinoris, nihil flagitii praetermissum. plura uirorum inter sese quam feminarum esse stupra. si qui minus patientes dedecoris sint et pigriores ad facinus, pro uictimis immolari. nihil nefas ducere, hanc summam inter eos religionem esse. uiros, uelut mente capta, cum iactatione fanatica corporis uaticinari; matronas Baccharum habitu crinibus sparsis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim, demissasque in aquam faces, quia uiuum sulphur cum calce insit, integra flamma efferre. raptos a diis homines dici, quos machinae illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant: eos esse, qui aut coniurare aut sociari facinoribus aut stuprum pati noluerint. multitudinem ingentem, alterum iam prope populum esse; in his nobiles quosdam uiros feminasque. biennio proximo institutum esse, ne quis maior uiginti annis initiaretur: captari aetates et erroris et stupri patientes.*

¹¹⁵ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.15; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 35.

¹¹⁶ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 35.

¹¹⁷ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.14.

pentru delatori, iar printr-un decret s-a stabilit că toți cei citați pentru a răspunde la interogatoriu trebuiau să se prezinte în fața magistraților în termen de trei zile, în caz contrar fiind condamnați în absență, iar celor aflați în afara Italiei li se dădea mai mult timp pentru a reveni la Roma. De asemenea, a fost interzisă vânzarea sau cumpărarea unor bunuri cu intenția vădită de a părăsi Roma sau Italia. Rezultatul acestei hotărâri nu a întârziat să apară: mulți s-au sinucis, iar alții au fost arestați la porțile Romei, pe când încercau să fugă¹¹⁸.

Printre cei care s-au predat, probabil în speranța că vor fi achitați sau vor obține o sentință mai ușoară, au fost și patru sacerdoți nominalizați de Titus Livius, Marcus Catinius și Lucius Catinius, ambii din Roma, faliscul Lucius Opiturnius și Minius Cerrinius din Campania. Se pare că aceștia au fost condamnați la moarte împreună cu alte mii de adepți ai lui Bacchus, însă cei care fuseseră doar inițiați, dar nu apucaseră să participe la ilegalitățile promovate de liderii cultului au fost doar ținuți în arest. Femeile condamnate la moarte în acest caz au fost predate familiilor pentru execuție¹¹⁹. Dacă în familie nu exista nicio persoană capabilă să pună în aplicare sentința, femeia era executată în public.

Spațiile de întrunire folosite de inițiați au fost distruse, începând cu cele din Roma și continuând cu cele din întreaga Italie. În cadrul unei ședințe a senatului ținută pe 7 octombrie 186 a.Chr. în templul zeiței *Bellona*, a fost votat un decret – inscripția păstrându-se până astăzi – prin care era total interzisă practicarea acestui cult, atât pentru romani, cât și pentru aliații latini sau de alt neam. Cei care doreau să dețină un altar al lui Bacchus sau să practice misterii, indiferent de zona în care locuiau, trebuiau să vină la Roma pentru a-și prezenta doleanța în fața pretorului urban, iar cererea urma să fie analizată în prezența a nu mai puțin de 100 de senatori¹²⁰.

Același decret hotăra ca niciun bărbat să nu devină preot al cultului și că niciun bărbat membru al cultului nu putea deține funcții oficiale¹²¹. Senatul a interzis instituirea unui fond privat pentru organizarea cultului. Niciun bărbat și nicio femeie nu puteau fi numiți oficial sacerdoți și erau interzise jurămintele de loialitate în cadrul unor astfel de grupări. Ritualurile sacre trebuiau ținute în timpul zilei, fiind interzise practicile secrete, indiferent de natura lor. Dorința de a participa sau de a organiza ritualuri sacre secrete sau publice la Roma sau în afara cetății trebuia

¹¹⁸ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.17.

¹¹⁹ R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 36.

¹²⁰ *CIL* I², 581 = X, 104 = *ILS* 18 = *AE* 2000, 25 = 2005, 120 = 2006, 21, r. 1-9: [*Q*(uintus)] *Marcus L(uci) f(ilius), S(purius) Postumius L(uci) f(ilius) co(n)s(ules) senatum consoluerunt n(onis) Octob(ribus), apud aedem / Duolonai. Sc(ribundo) arf(uerunt) M(arcus) Claudi(us) M(arci) f(ilius), L(ucius) Valeri(us) P(ubli) f(ilius), Q(uitus) Minuci(us) C(ai) f(ilius) De Bacanalibus quei foideratei / esent, ita exdecendum censuere Neiquis eorum [B]acanal habuisse velet. seiques / esent, quei sibi deicerent necesus esse Bacanal habere, eis utei ad pr(a)itorem urbanum / Romam venirent, deque eis rebus, ubei eorum v[e]r[b]a audita esent, utei senatus / noster decerneret, dum ne minus senator[i]bus C adesent, [quom e]a res cosoleretur / Bacas vir nequis adiese velet ceivis Romanus neve nominus Latini neve socium / quisquam, nisei pr(a)itorem urbanum adiesent, isque [d]e senatuos sententiad, dum ne / minus senatoribus C adesent, quom ea res cosoleretur, iousisent.*

¹²¹ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 148.

exprimată în fața pretorului urban și urma să fie analizată în cadrul unei comisii formate din 100 de senatori¹²².

Întrunirile cu caracter religios au fost reglementate. Din decretul păstrat reiese că niciun grup întrunit pentru practicarea ritualurilor sacre nu trebuia să fie format din mai mult de cinci persoane, doi bărbați și trei femei. Necesitatea întrunirii unui grup mai mare trebuia prezentată pretorului urban și comisiei senatoriale.

În ultima parte a inscripției descoperim și consecința încălcării acestui decret: pedeapsa capitală¹²³. Sentința era urmată de un termen limită, de zece zile, oferit pentru distrugerea tuturor altarelor lui Bacchus, cu excepția celor care conțineau obiecte sacre¹²⁴.

Acest decret a fost urmat de un altul, la propunerea consulului Quintus Marcius, pentru recompensarea celor care au făcut publice informațiile cu privire la ilegalitățile comise de membrii cultului bacchic. Imediat după întoarcerea lui Postumius din Italia, unde condusese o anchetă paralelă pentru prinderea fugarilor sau a celor care activau în peninsulă, cei doi informatori, Aebutius și Hispala Fecenia, au fost răsplățiți. Lui Aebutius i s-a recunoscut serviciul militar complet, censorului fiindu-i interzis să-i acorde un cal pe banii publici, iar din tezaurul public i-au fost dați 100.000 de ași. Hispania Fecenia a primit aceeași sumă de bani, capacitatea de a-și înstrăina averea fără acordul unui tutore, dreptul de a se căsători în afara ordinului ei – căsătoria fiind considerată onorabilă pentru viitorul soț – precum și dreptul de a-și alege singură tutorele. De asemenea, consulii în funcție, precum și cei viitori, urmau să aibă în grijă siguranța vieții acestora¹²⁵.

Deși ancheta s-a încheiat în anul 185 a.Chr., au mai existat cazuri de otrăvire a bărbaților puse pe seama bacchanalelor. Astfel, în 184 a.Chr., aproximativ două mii de persoane, majoritatea femei, au fost condamnate la moarte pentru otrăvirea mai multor bărbați, iar în anul 180 a.Chr. decesul unui consul, tot prin otrăvire, a

¹²² CIL I², 581 = X, 104 = ILS 18 = AE 2000, 25 = 2005, 120 = 2006, 21, r. 10-18: *sacerdos nequis uir eset. Magister neque uir neque mulier quisquam eset / neve pecuniam quisquam eorum comoine[m h]abuise velet. Neve magistratum / neve pro magistratu[d], neque virum [neque mul]ierem qui[s]quam fecise velet / Neve post hac inter sed conioura[se nev]e convovise neve conspondise / neve compromesise velet, neve quisquam fidem inter sed dedise velet / Sacra in [o]quoitod ne quisquam fecise velet. Neve in poplicod neve in / preivatod neve exstrad urbem sacra quisquam fecise velet, nisei / pr(aitore[m]) urbanum adieset, isque de senatuos sententiad, dum ne minus / senatoribus C adesent, quom ea res cosoleretur, iouisent.*

¹²³ M. Paraschiv, *op. cit.*, p. 189.

¹²⁴ CIL I², 581 = X, 104 = ILS 18 = AE 2000, 25 = 2005, 120 = 2006, 21, r. 19-30: *Homines plous V oinvorsei virei atque mulieres sacra ne quisquam / fecise velet, neve inter ibei virei plous duobus, mulieribus plous tribus / arfuise velent, nisei de pr(aitoris) urbani senatuosque sententiad, utei suprad / scriptum est haice utei in coventionid exdeicatis ne minus trinum / noundinum, senatuosque sententiam utei scientes esetis, eorum / sententia ita fuit: «Sei ques esent, quei arvorsum ead fecisent, quam suprad / scriptum est, eis rem capitalem faciendam censuere». atque utei / hoce in tabolam ahenam inceideretis, ita senatus aiquom censuit / uteique eam figier ioubeat, ubi facilumed gnoscier potisit atque / utei ea Bacanalia, sei qua sunt, exstrad quam sei quid ibei sacri est / ita utei suprad scriptum est, in diebus X, quibus vobeis tabelai datai / erunt, faciatis utei dismota sient in agro Teurano.*

¹²⁵ Titus Livius, *Ab Urbe condita* 39.19; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 36.

deschis o nouă anchetă. Aceasta a dus la condamnarea altor trei mii de persoane din zona rurală a Romei¹²⁶.

Nu putem ști cu siguranță dacă aceste ultime decese au fost cauzate de bacchanale sau dacă s-au datorat doar otrăvirilor. S. Reinach susținea că romanii erau înclinați să pună efectele unei epidemii pe seama *fraus muliebris*¹²⁷.

După cum putem observa din relatarea lui Titus Livius, niciun colegiu preoțesc nu a fost implicat în anchetă. Întreaga situație a fost catalogată ca o amenințare la adresa siguranței Romei și gestionată de magistrații superiori și senat. Acest fapt demonstrează clar că misteriiile bacchice, chiar dacă erau cunoscute romanilor și tolerate, nu au intrat în sfera religioasă și nu au avut parte de recunoaștere, sacerdoții nefiind ierarhizați și organizați după modelul celorlalte culte.

Iași

¹²⁶ Ph. Culham, *op. cit.*, p. 149; R. A. Bauman, *op. cit.*, p. 38.

¹²⁷ S. Reinach, *Une ordalie par la poison à Rome*, în „Revue Archéologique” 2 (1908), p. 253.